

POLITIČKE KONCEPCIJE RJEŠENJA DRŽAVNO-PRAVNOG STATUSA BOSNE I HERCEGOVINE TOKOM PRVOG SVJETSKOG RATA

POLITICAL CONCEPTIONS OF THE SOLUTION OF THE STATE-LEGAL STATUS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA DURING THE FIRST WORLD WAR

Admir Lisica

Doktorand Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, admir.lisica@fpn.unsa.ba

Primljen / Received: 2. 9. 2024.

Prihvaćen / Accepted: 22. 11. 2024.

Sažetak

Veliki globalni geopolitički procesi koji su se događali na svjetskoj političkoj sceni tokom dvadesetog stoljeća nisu mimošli Bosnu i Hercegovinu koja je zbog svoje važnosti često bila na meti srpskih i hrvatskih velikodržavnih politika koje su je nastojale pripojiti sebi. Koliko su ti projekti bili izraženi govore činjenice o tome da su čak i neki muslimani potpali pod njihov utjecaj. Shodno tome, posebno je važno tematizirati period Prvog svjetskog rata, kao vrijeme kada je bio poprilično nejasan epilog budućeg državno-pravnog uređenja Bosne i Hercegovine. Upravne koncepcije predviđane za Bosnu i Hercegovinu su se nizale jedna za drugom iz susjedstva, ali je bilo i onih smišljenih među domaćom političkom elitom, što nam ukazuje na kompliciranost pitanja Bosne i Hercegovine u potonjem periodu. U ovom radu bavimo se različitim koncepcijama u kontekstu rješenja državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine tokom Prvog svjetskog rata. Glavna pretpostavka jeste da su političku sudbinu Bosne i Hercegovine u navedenom periodu određivale vanjske okolnosti, te stanje na ratnom front, a da se Bosna i Hercegovina i nije previše pitala za svoju sudbinu. Shodno kontekstu, hronološki ćemo analizirati različite državno-pravne koncepcije, te kako su one prihvate unutar Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, državno-pravne koncepcije, uprava, Prvi svjetski rat, susjedne politike

Abstract

The major global geopolitical processes that took place on the world political scene during the twentieth century did not pass by Bosnia and Herzegovina, which, due to its importance, was often the target of Serbian and Croatian large-state policies that sought to annex it. The fact that even some Muslims fell under their influence shows how pronounced these projects were. Accordingly, it is especially important to thematize the period of the First World War, as a time when the epilogue of the future state-legal system of Bosnia and Herzegovina was quite unclear. The administrative

conceptions foreseen for Bosnia and Herzegovina were lined up one after another from the neighborhood, but there were also those devised among the domestic political elite, which indicates the complexity of the issue of Bosnia and Herzegovina in the latter period. In this paper, we deal with different conceptions in the context of the solution of the state-legal status of Bosnia and Herzegovina during the First World War. The main assumption is that the political destiny of Bosnia and Herzegovina in the mentioned period was determined by external circumstances and the situation on the war front, and that Bosnia and Herzegovina did not wonder too much about its destiny. According to the context, we will chronologically analyze different state-legal concepts, and how they are accepted within Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, State-legal conceptions, Administration, WW 1, Neighboring policy

1. UVOD

Bosna i Hercegovina dočekala je početak Prvog svjetskog rata s još uvijek neriješenim državno-pravnim položajem. Osim toga, posljedice balkanskih ratova bile su takve da je Srbija, svjesna svojih uspjeha, željela da, osim ujedinjenja svih Srba, bude pokretač ujedinjenja svih južnoslavenskih zemalja. (Đaković, 1980: 20) Ovu ideju nastojali su realizirati, čak i uz pomoć određenih radikalnih istupa. Prvi radikalan pokušaj provedbe ovog cilja svakako je bio atentat na Franza Ferdinanda i generala Potioreka. Nadvojvoda je pogođen, a metak namijenjen Potioreku pogodio je njegovu suprugu Sofiju. Atentat je izvršio Gavrilo Princip uz pomoć svojih drugova. Ovaj događaj koji se odigrao na za pravoslavce bitan događaj Vidovdan 28. juna 1914. bio je pucanj koji je osim Bosne i Hercegovine u krvavi sukob odveo i ostatak svijeta. Sam čin uznemirujuće je djelovao na stanovnike Bosne i Hercegovine, posebno na one u Sarajevu. Već u večernjim satima u Sarajevu je došlo do nemira u kojima su Bošnjaci i Hrvati uništavali radnje i ostalu imovinu koja je bila u srpskom vlasništvu. Policija nije bila u stanju da smiri ove velike nemire koji su se desili, pa je pljačkanje i uništavanje srpske imovine bilo nastavljeno. Tokom ovih nemira uslijedila su također i masovna hapšenja Srba, kao i onih Hrvata i Bošnjaka za koje se znalo da su im politički bliski. (Šehić, 2007: 20) Nosilac bošnjačke politike u tom periodu Šerif Arnautović, vidno uzbuđen, s još nekoliko članova Sabora, veoma je brzo posjetio Potioreka tražeći zbog novonastale situacije da se uvede prijeki sud, na šta Potiorek nije pristao. Da je atentat imao veliki odjek na čitavu Austro-Ugarsku Monarhiju, govori i podatak da je Monarhija donijela odluku u kojoj se striktno neće raspravljati o državno-pravnoj koncepciji Bosne i Hercegovine, sve dok se ne završe ratne operacije. Rješenje državno-pravne koncepcije Bosne i Hercegovine tako je prepušteno ratnom ishodu. (Đaković, 1980: 24)

2. UPRAVNE KONCEPCIJE I BUDUĆNOST BOSNE I HERCEGOVINE

Za razliku od političkih krugova Monarhije, vojni krugovi ipak su iznosili određene koncepcije rješenja statusa Bosne i Hercegovine tokom početnih ratnih dejstava. General Oskar Potiorek među prvima je progovorio na ovu temu, te je u jesen 1914. godine predlagao da se Bosna i Hercegovina podijeli između Mađarske i Austrije, na taj način što bi Austrija dobila kotareve: Livno, Glamoč, Bugojno, Duvno, Prozor u Bosni, a u Hercegovini Konjic, Ljubuški, Mostar, Stolac, Ljubinje, Gacko, Nevesinje i Trebinje. Također, pogranični predio Foče i Čajniča pripao bi Austriji, kao i predio Sarajevskog kotara. Što se tiče ostalih dijelova Bosne i Hercegovine, Potiorek je predlagao da oni pripadnu Mađarskoj. Lajos Thallóczy iznosi mišljenje da se vojnim vlastima treba dozvoliti tokom ratnih dešavanja učešće u nekim političkim pitanjima, međutim, ističe i to da su politički faktori već na početku Prvog svjetskog rata napravili grešku zbog davanja prevelikih ovlasti vojnim činionicima. On također iznosi mišljenje da je zbog veće umiješanosti vojnih krugova u pitanje rješenja državno-pravne koncepcije Bosne i Hercegovine postalo izvjesno da će se za konačno rješenje statusa uz vladu iz Beča i Budimpešte morati slušati i stav vojnih krugova. (Đaković Luka, 1980, str. 26–29) Ovakva je situacija Thallóczyja sigurno brinula jer nije dijelio mišljenje vojnih krugova koji su sebe proglasili zaštitnicima i spasiocima Austro-Ugarske Monarhije i njene čitave dinastije, smatrajući da to može imati negativne konotacije. Tokom ratnog perioda još je jedna prepreka stajala na putu rješenja državno-pravnog pitanja u Bosni i Hercegovini, a to je svakako bila težnja Srbije za ujedinjenjem svih južnoslavenskih naroda, koncepcija koja je bila u potpunosti suprotna onim koje su zagovarale Austrija i Mađarska. Posebno je Srbija bila ohrabrena pobjedama na Ceru i Kolubari, u kojoj su austrougarskim trupama nanijeli velike gubitke. Nakon ovih pobjeda konačno je formulirana ideja o ujedinjenju svih jugoslavenskih naroda u jednu zajedničku državu kao svoj neposredni ratni program. Na skupštini u Nišu ona je 7. decembra 1914. godine usvojila pomenutu deklaraciju o ujedinjenju s većinom glasova. Cilj Srbije u ratu bio je “oslobađanje i ujedinjenje sve naše neoslobođene braće”, kako je stajalo u deklaraciji. (Petranović, 1981: 15) U praksi, Srbija je nastojala proširiti svoju teritoriju, a deklaracija je trebala uvjeriti svjetsku javnost da je Srbija ta koja “oslobađa i ujedinjuje braću”. Deklaracija je prije svega pokazala srpske ratne ciljeve i svoju međunarodnu težinu dobila je saopštavanjem njenog sadržaja članicama sila antante na sjednici u Nišu. Srpska vlada konstantovala je i uočila da je početak rata za Jugoslavene značio istovremeno borbu za njihovo oslobođenje i ujedinjenje. (Janković, 1967: 3) Najzaslužniji za donošenje ove Deklaracije bio je Nikola Pašić, koji je odbacivao ideju o federativnom uređenju buduće države, navodeći da bi se time narušilo jedinstvo buduće države, ali dozvoljavajući određenje “plemenske individualnosti” Hrvata u

pogledu vanjskih obilježja države (naziv države, amblemi, ravnopravnost pisama i vjere, te jednakost građana). (Kazimirović, 1990: 322) Nikola Pašić teško je odstupao od svojih stavova, što se jasno vidi tokom čitavog ratnog perioda u kojem on ističe svoj glavni cilj, a to je ujedinjenje svih Srba u jedinstvenu državu. Jasno je kako za Pašića jugoslovensko jedinstvo predstavlja nešto sasvim drugo nego je to bilo ono značilo za Hrvate i Slovence iz Jugoslovenskog odbora. (Donia J. Robert, Johan V. A. Fine, 2011:197) Ipak, za ostvarivanje zamišljene ideje bilo je potrebno uložiti mnogo truda, ali i pojačati saradnju i s političarima nesrpske nacionalnosti. Ova koncepcija od strane srpske vlade predvođene Nikolom Pašićem bila je samo jedna u nizu raznih koncepcija tokom Prvog svjetskog rata, a koja je obuhvatala pitanje rješenja državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine. Tokom prvih godina rata došlo je do jedne promjene u pogledu rješenja statusa Bosne i Hercegovine. Naime, radilo se o preokretu u političkim stavovima Hrvatske stranke prava, koja je svoje viđenje rješenja državno-pravne koncepcije Bosne i Hercegovine do tada podudarala s planovima i idejama Ante Starčevića, o kojem smo govorili već ranije tokom rada. Hrvatska stranka prava bila je spremna da se odrekne Starčevićevih težnji te bi se zadovoljila priključivanjem Bosne i Hercegovine Mađarskoj. Oni su se zalagali za rješenje u kojem bi Hrvatska, Slavonija i Bosna i Hercegovina zajedno činile političku cjelinu, a njima bi upravljao ban kojeg bi izabrali iz zajedničkog hrvatsko-bosanskog sabora. Ovu koncepciju državno-pravnog rješenja Bosne i Hercegovine Stjepan Sarkotić smatrao je korektnom, pa je zbog toga istakao da se o ovom prijedlogu vrijedi raspravljati. (Kapidžić, 1958: 15) Sarkotić je također bio upućen i u saradnju Srba i Hrvata u cilju osnivanja zajedničke države Južnih Slavena, a ovu koncepciju, za razliku od ostalih koje su se pojavljivale do tada, smatrao je za najveću opasnost po državno ustrojstvo Austro-Ugarske Monarhije. Što se tiče bošnjačke politike, Sarkotić ističe da je političko raspoloženje Bošnjaka na čelu sa Šerifom Arnautovićem lojalno trenutnoj vlasti i da od "islamskog" elementa u Bosni i Hercegovini nema nikakve političke opasnosti. Sarkotić također ističe da vlast ipak mora biti posebno oprezna prema Šerifu Arnautoviću posmatrajući ga kao jednu veoma kontroverznu političku ličnost uzimajući u obzir njegovu raniju političku djelatnost. (Đaković, 1980: 35–49) Šerif Arnautović personalizirao je političku orijentaciju blisku austrougarskim vlastima, demonstrirajući spremnost na ustupke i nagodbe u funkciji glavnih ciljeva Ujedinjene muslimanske organizacije. Raspuštanjem bosanskog Sabora i zamiranjem političkog života u Bosni i Hercegovini stranački rad ustupio je mjesto individualnom političkom angažmanu, što je sužavalo društvenu osnovu učešća Bošnjaka u tokovima rješavanja jugoslavenskog pitanja, uključujući redefiniranje državno-pravnog položaja Bosne i Hercegovine. (Lisica, 2022: 89) Personalizacija stranačke djelatnosti, vrijeme je pokazalo, najviše je štetila najjačoj stranci Ujedinjenoj

muslimanskoj organizaciji, koja se Arnautovićevim političkim stavovima odsudno vezala za austrougarski režim. Ovakvo stanje bošnjačke politike ostavljalo je dosta prostora za stvaranje novih koncepcija o državno-pravnom rješenju bosanskohercegovačkog pitanja, a pasivnije držanje Bošnjaka i njihova podrška Vladi sigurno se može prepisati ratnim dešavanjima u kojem su Bošnjaci shvatili da im prijeti velika opasnost ukoliko ne nađu jak oslonac kakav su mislili da imaju tokom veze s Osmanskim Carstvom. Jedna od koncepcija koja se nametala kao rješenje za južnoslavenske zemlje bila je svakako njihovo sjedinjenje koje je trebalo obuhvatati i Bosnu i Hercegovinu. Da je ovo jedna veoma ozbiljna i pripremljena koncepcija, pokazano je i stvaranje posebnog odbora začetnika ove ideje koji su živjeli u emigraciji. Na požurivanje Srpske vlade zbog toga što su sile Antante učinile teritorijalne ustupke Italiji na račun naroda Jugoslavije, Jugoslavenski odbor formiran je krajem aprila i početkom maja 1915. godine u Parizu. Za predsjednika odbora izabran je dr. Ante Trumbić, hrvatski političar iz Dalmacije, dok se stalno sjedište odbora nalazilo u Londonu. Bošnjaci nisu imali predstavnike pri osnivanju ovog odbora, ali su Bosnu i Hercegovinu u odboru predstavljala trojica bosanskih Srba: dr. Nikola Stojanović, Dušan Vasiljević i dr. Milan Srškić. (Petranović, 1981: 31). Vizija Srba iz Srbije podrazumijevala je sjedinjavanje Bosne i Hercegovine sa Srbijom. U tu svrhu srpski vojvoda Živojin Mišić tražio je da se izvrše određeni pritisci na Atanasijem Šolom, predsjednikom Narodnog Vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu kako bi se ova ideja što prije provela. Specijalna misija u kontekstu ovog pitanja povjerena je od Srpske vlade dr. Milanu Pećancu. U konačnici, želje Srpske vlade, s Nikolim Pašićem na čelu, nisu upotpunosti prihvaćene od bosanskih Srba predvođenih Atanasijom Šolom. Oni su podržavali ideju jugoslovenstva, ali ipak nisu do kraja slijepo slijedili želje Srpske vlade. (Mulaosmanović, 2018: 23-24) Ipak, u Monarhiji su bile prisutne druge koncepcije za koje ujedinjenje naroda Južnih Slavena nije dolazilo u obzir, pa tako, osim koncepcija za koje su se zalagali vojni krugovi u Austriji, bila je prisutna još jedna koncepcija vezana za rješenje statusa Bosne i Hercegovine. Predsjednik Ugarske vlade grof István Tisza nastojao je pripojiti Bosnu i Hercegovinu Mađarskoj, pravdajući ovu koncepciju nastajanjem neravnoteže koja je započela pripajanjem Poljske Austriji. Zbog toga je Ugarska vlada usvojila plan o priključenju Bosne i Hercegovine Mađarskoj na sjednici 2. oktobra 1915. godine. Također, iz Vlade Ugarske tražilo se ukidanje svakog oblika političke autonomije unutar Bosne i Hercegovine, od čega nisu odustali sve do kraja ratnih dešavanja. (Kapidžić, 1958: 18) O koncepciji državno-pravnog rješenja pitanja Bosne i Hercegovine pisala je i srpska štampa, a među listovima koji su govorili o idejama jugoslovenstva koje je trebalo da se ostvari pod kreacijom i vodstvom Srbije najviše se ističe list *Pravda*. (Kazimirović, 1990: 323) U vrijeme kada je *Pravda* iznosila u javnost šta ustvari želi Srbija i kako njena ideja jugoslovenstva izgleda,

postojale su navodne ideje i planovi o stvaranju Nezavisne Hrvatske, koje bi svakako olakšalo rješavanje bosanskohercegovačkog pitanja po ideji koju su Hrvati već ranije istakli. (Kazimirović, 1990: 320) Potrebno je istaći da je u prvim godinama rata došlo do stvaranja pasivne političke atmosfere kod Bošnjaka, koje je imalo za posljedicu da su se Bošnjaci eliminirali i odstranili kao faktor odlučivanja o statusu Bosne i Hercegovine. Vidljivo je bilo da su bošnjački političari odani režimu pratili razvoj situacije na frontu, te se tako prilagođavali novonastalim događajima. Značajno je spomenuti i međusobno neslaganje Mađarske i Austrije tokom 1916. godine po ovom pitanju. Ova neslaganja proizlaze svakako iz samog početka austrougarskog mandata, koja u četrdeset godina vladavine nije imala snažan zajednički organ koji će u kratkom vremenskom roku riješiti koja će država samostalno voditi poslove u okupiranoj pokrajini. Mađarska je pokušavala da kroz nametanje svog privredno-poslovnog načina i ulaganjem u Bosnu i Hercegovinu s ciljem njenog ekonomskog razvitka pripremi pogodan teren za pripajanje Bosne i Hercegovine sebi, međutim, kao i kod sličnih pokušaja pridobijanja Bosne i Hercegovine, Mađari su dolazili u sukob interesa s Austrijom. Austrijski privredno-finansijski faktori nisu mirno posmatrali mađarsko ulaganje u Bosnu i Hercegovinu s ciljem njenog zaposjedanja, već su veoma brzo reagirali. Austrija je veoma brzo povećala svoja ulaganja u privredni razvoj Bosne i Hercegovine, kako bi na taj način parirali Mađarskoj, koja nije odustajala od teze da Bosna i Hercegovina treba pripasti njima navodeći razloge o kojima smo već govorili. (Đaković, 1980: 75–79) Ovakav razvoj događaja i javno iznošenje stavova s obiju strana nisu davali naznake za skorije rješenje državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine. S druge strane, bitni događaji po rješavanje statusa Bosne i Hercegovine bili su svakako ratni rezultati koji su se polahko mijenjali i nepovoljno utjecali na Austro-Ugarsku Monarhiju. Tokom 1916. godine Austro-Ugarska nije uvrštena u program sila Antante kao dvojni savez koji treba srušiti, a to se može pripisati i stanju na terenu, gdje Monarhija još uvijek nije dobila žestok udarac. Važno je istaći da je i Rusija imala svoju zamisao kako treba da izgleda Bosna još tokom 1914. godine. Ruski plan podjele Bosne podrazumijevao je da ona bude „raskomadana“ između Srbije, Crne Gore i Hrvatske. (Filandra, 2023: 49)

3. KONCEPCIJA UJEDINJENJA KAO RJEŠENJE

U prvoj polovini 1917. godine Srpska vlada i Jugoslavenski odbor smatrali su da može doći do separatnog mira između Austro-Ugarske i Antante, ali također su utvrdili plan koji će prezentirati savezničkoj javnosti o jugoslavenskom ujedinjenju. Prve ideje o ujedinjenju svih naroda u 1917. godini zvanično su predstavljene putem Majske deklaracije. Majskom deklaracijom, koju je osnivač Jugoslavenskog kluba Anton Korošec pročitao u Beču 30. maja 1917. godine, tražilo se ujedinjenje svih

zemalja Monarhije u kojima žive Slovenci, Hrvati i Srbi, ali s ostankom u okviru Habsburške Monarhije, ova deklaracija, iako važna zbog toga što je potakla politička gibanja na jugu Monarhije, nije naišla na odobravanje jer je ovo rješenje jugoslavenske ideje bilo suprotno od onog za koje su se zalagali Jugoslavenski odbor i Srpska vlada. (Ekmečić, 1989: 786) Ovo je svakako bila još jedna u nizu koncepcija rješenja čitavog jugoslavenskog problema kojim je svakako bila obuhvaćena i Bosna i Hercegovina. Bošnjaci su nakon Balkanskih ratova promijenili svoj politički kurs, te su zauzeli pozitivan stav prema austrougarskoj vlasti, svjesni opasnosti koja im je prijetila jačanjem Srbije, tako da težnje Jugoslavenskog odbora i Srpske vlade nisu s oduševljenjem prihvaćene kod većine bošnjačkih političara. Pošto Majnska konferencija nije dovela do rješenja i utvrđivanja konačnog plana koji je vodio ka ujedinjenju, Nikola Pašić pozvao je predstavnike Jugoslavenskog odbora na Krf, kako bi zauzeli jasan stav i način stvaranja jugoslavenske države. U ime Jugoslavenskog odbora, osim glavne ličnosti Ante Trumbića, na konferenciji su učestvovali još i Hinko Hinković, Dušan Vasiljević, Franko Potočnjak, Bogumil Vošnjak, Dinko Trinajstić. Što se tiče Srpske vlade, njenu delegaciju, osim Nikole Pašića, činili su još Ljuba Davidović, Marko Đuričić, Milorad Drašković, Voja Marinković. (Kazimirović, 1990: 434) Bošnjački političari nisu bili predstavljeni u Jugoslavenskom odboru, što je kod njih izazvalo nezadovoljstvo i protivljenje ovim rješenjima kojim je obuhvatana i Bosna i Hercegovina. Izostavljanje bošnjačkih političara tokom zagovaranja koncepcije jugoslovenstva svakako je dokaz da su Bošnjaci uzimani s rezervom, te da je njihova politička moć bila minorna u tom trenutku. Svakako i zbog ovakvog razvoja događaja možemo razumjeti nastojanje starijih bošnjačkih političara na čelu sa Šerifom Arnautovićem, koji su bili protivnici jugoslavenske ideje. Šerif Arnautović je bio pripadnik starije političke garniture među Bošnjacima, te poprilično utjecajan. Odbijanje jugoslovenske ideje od Arnautovića, te Safvet-bega Bašagića, također uglednog Bošnjaka, može se pripisati strahu od majorizacije bošnjačkog elementa u novoj političkoj realnosti koja bi uslijedila. Značajno je istaći kako još ,1916. godine vlada interes Bošnjaka da svoju budućnost opredijele za prisjedinjavanje s Mađarskom. (Kamberović, 2011: 11) Konferencija o državno-pravnom rješenju nove države, koja je obuhvatala i Bosnu i Hercegovinu, trajala je trideset i pet dana zbog nerazjašnjenih pojedinosti o budućem uređenju države, a posebno se raspravljalo o državnom uređenju i ravnopravnosti vjera. O pitanju državnog uređenja raspravljano je najduže. Ovo pitanje pokrenuo je Nikola Pašić već u prvom govoru koji je otvorio sjednicu Krfske konferencije. (Matković, 1998: 42) Konačno, i poslije svega, uslijedilo je potpisivanje Krfske deklaracije 20. jula 1917. godine. U ime vlade Kraljevine Srbije, nju je potpisao Nikola Pašić, a u ime Jugoslavenskog odbora Ante Trumbić. To je bila prva zajednička izjava službenih predstavnika Vlade i Odbora, posebnu važnost ovaj događaj imao je za Jugoslavenski odbor, koji je nastojao da ga savezničke

vlade priznaju za zvaničnog predstavnika jugoslavenskih naroda Austro-Ugarske Monarhije. (Slipičević, 1957: 87) Nakon potpisivanja deklaracije uslijedila je reakcija nepravedno izostavljenih bošnjačkih političara koji su još jednom bili izostavljeni pri donošenju važnih pitanja, koja su se direktno odnosila na njih i njihov budući status. Od bošnjačkih političara prvi su istupili Safvet-beg Bašagić i Šerif Arnautović, koji su smatrani za najistaknutije političke predstavnike Bošnjaka tog vremena. Povodom donošenja deklaracije Bošnjaci su definirali svoj stav viđenja državno-pravnog rješenja Bosne i Hercegovine. Oni su 17. augusta 1917. godine predali Memorandum caru Karlu s prijedlogom da državno-pravni položaj Bosne i Hercegovine riješi njenim priključenjem Mađarskoj s osiguranom autonomijom. Oni su izražavali sumnju i nepovjerenje prema budućoj jugoslavenskoj kombinaciji jer su smatrali da će bosanski muslimani kao narod biti majorizirani u toj novoformiranoj državi. (Kapidžić, 1958: 26) Ipak, bošnjački političari nisu bili jedinstveni po ovom pitanju, pa tako imamo suprotna mišljenja mlađih bošnjačkih političara i intelektualaca koji su prihvatili jugoslavensku orijentaciju, a među zagovaračima jugoslavenske ideje najviše se isticao tadašnji sekretar Trgovačke i obrtničke komore dr. Mehmed Spaho, koji je spas Bošnjaka vidio u stvaranju nove jedinstvene države sa Srbima, Hrvatima i Slovencima. Prema Husniji Kamberoviću, nije posve jasno kada ustvari Spaho prihata ideju jugoslovenstva, ali referirajući se na Purivatrine stavove, navodi kako je to vjerovatno bilo u drugoj polovini 1918. godine. (Kamberović, 2009: 20) Veoma zapažena aktivnost za rješavanje državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine, ali i uopšteno aktiviranje za rješavanje jugoslavenskog pitanja odvijalo se na teritoriji Bosne i Hercegovine unutar političkih stranaka. Povodom toga, u Sarajevo je došao dr. Anton Korošec, predsjednik Jugoslavenskog kluba. On je tokom boravka u Sarajevu imao cilj da se sastane sa Šerifom Arnautovićem, koji, naravno, nije bio njegov istomišljenik, a Korošec je smatrao da bi svojim djelovanjem na njega mogao dovesti do promjene u stavovima koje je u veoma opširnom memorandumu iznio Šerif Arnautović. (Kapidžić, 1958: 27) Do ovog sastanka ipak nije došlo, a razlog tome jeste navodno odsustvo Šerifa Arnautovića van Sarajeva u periodu kada je Korošec bio prisutan. Osim Arnautovića, koji je djelovao opoziciono prema koncepciji ujedinjenja jugoslavenskih naroda, za Korošeca je bilo bitno ispitati kakvo stanje vlada kod političara čiji su stavovi bili ujednačeni i bliski po pitanju rješenja državno-pravne koncepcije Bosne i Hercegovine. Zbog tog se Korošec sastao sa Stadlerom, istaknutim hrvatskim političkim faktorima u Bosni i Hercegovini. Korošeca je zanimao odnos političkih faktora prema Majskoj deklaraciji kako bi mogao vidjeti raspoloženje naroda Bosne i Hercegovine prema ujedinjenju. Stajalište zastupano od strane Stadlera najbolje je objasnio Ivo Pilar, koji je iznio njegovo stajalište o isključenju Slovenaca iz plana o ujedinjenju. Također, Stadler je naglašavao da on ne može odustati od programskih načela koja su iznijeli u *Promemoriji*. Ipak, za Korošeca je bilo najbitnije da

pridobije Bošnjake za ideju o ujedinjenju, pa je nakon propalog sastanka sa Šerifom Arnautovićem otišao na sastanak s ostalim bitnim činiocima bošnjačke politike. (Đaković, 1980: 177) Upravo sastanak s reisul-ulemom Džemaludinom Čauševićem na Antona Korošeca ostavio je najjači utisak. Džemaludin ef. Čaušević je prilikom posjete Korošeca izjavio da će on podržati svaki vid stvaranja nove države jer mu je dosta okupatorske vlasti, misleći na osmansku i austrougarsku upravu. Nakon ove izjave reis Čaušević se osvrnuo i na političku koncepciju koju je zagovarao Šerif Arnautović, ističući da je protiv njegovih nastojanja da rješenje državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine bude sjedinjavanje s Mađarskom. Čaušević se otvoreno zalagao za saradnju svih Južnih Slavena. Osim s Čauševićem, Korošec se sastao i s drugim istaknutim pojedincima kao što su Dervišbeg Miralem i Sejfudin Huseinagić, koji su također bili za ujedinjenje naroda Južnih Slavena. (Kapidžić, 1958: 30) Ovim aktom vodećih Bošnjaka napravio se presudni korak u promjeni političkog kursa koji su zastupali Bošnjaci tokom Prvog svjetskog rata, jer su se i definitivno otvorila vrata novoj koncepciji pri rješenju državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine. Činjenica je da su mlađi bošnjački intelektualci dali podršku jugoslavenskom pitanju govori nam o jednoj vrsti zasićenja okupatorskim režimima, pa se ideja o ujedinjenju shvatala kao novo poglavlje u njihovom političkom životu. Pobjedom Bošnjaka koji više nisu željeli strane režime u svojoj državi nagoviješten je konačni rasplet u vezi s državno-pravnom koncepcijom Bosne i Hercegovine. S druge strane, Hrvati i Srbi su tokom 1918. godine svako na svoj način nastojali promovirati jugoslavensku ideju, pa taku u Zagrebu počinje izlaziti list pod imenom *Glas Slovenaca, Hrvata i Srba*, u kojem se otvoreno zagovarala jugoslavenska država. (Lisica, 2022: 96) Kada je krajem ljeta 1918. godine postalo izvjesno da će centralne sile izgubiti rat u čitavoj Austro-Ugarskoj, došlo je do stvaranja pogodne situacije za osnivanje vlastitih organa vlasti od strane južnoslavenskih političara, čime se nagovijestilo konačno rješenje višegodišnjeg pitanja koja će koncepcija pobijediti unutar "vašara" različitih koncepcija nastalih početkom Prvog svjetskog rata. Novi presudni trenuci za čitavu ideju jugoslavenstva u Prvom svjetskom ratu desili su se kada su sile antante pristale na rušenje Austro-Ugarske Monarhije. Početkom oktobra 1918. godine u Zagrebu je stvoreno Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba kao njihovo zvanično političko predstavništvo. Program Vijeća predvidio je ujedinjenje svih Slovenaca, Hrvata i Srba u nezavisnu državu uređenu na demokratskim načelima. Predsjedništvo Narodnog vijeća sačinjavali su Anton Korošec, Svetozar Pribićević i Ante Pavelić stariji, Srđan Budisavljević, Mate Drinković i Ivan Lorković. Srbi i Hrvati iz Bosne i Hercegovine ulaze u Vijeće kao predstavnici Bosne i Hercegovine kao cjeline. Vođe Bošnjaka poslale su Narodnom Vijeću ovu izjavu: "Obavezujemo se da nećemo ni kao pojedinci, ni kao skupina, istupati u javnom životu, niti davati bilo kakve izjave, bez prethodnog odobrenja Narodnog Vijeća Srba, Hrvata i Slovenaca." (Budisavljević, 1958: 79) Potpisnici

ove izjave bili su Halid Hrasnica, Mehmed Spaho, Zija Rizaefendić, Mustafa Demišlić, Mehmed Zečević i Hifzi Muftić. Potrebno je istaći da je u pravom smislu ideja jugoslavenstva na tlu Bosne i Hercegovine ozbiljnije se počela isticati u velikoj mjeri pred kraj Prvog svjetskog rata, ali i tada je širenje ideje imalo ogromnih problema jer vlast nije dozvoljavala bilo kakve skupove ili organiziranu djelatnost povodom jugoslavenskog pitanja. Tako da izjavu bosanskih muslimana i pristupanje Srba i Hrvata s teritorija Bosne i Hercegovine Narodnom vijeću možemo smatrati skoro pa najvećim aktivnostima u pogledu provođenja ideje o ujedinjenju Južnih Slavena. (Budisavljević, 1958: 77) Glavni odbor Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu pojavljuje se kao inicijator osnivanja odbora Narodnog vijeća na području Bosne i Hercegovine. Na čelu cjelokupne organizacije odbora narodnih vijeća stajao je Glavni odbor NV za Bosnu i Hercegovinu. Uz saglasnost Središnjeg odbora Narodnog vijeća SHS u Zagrebu obrazovana je vlada za našu zemlju sa sjedištem u Sarajevu. Glavna briga najviših vlasti Narodnog vijeća SHS bila je da se očuva red i izbjegnju bilo kakvi sukobi koji bi utjecali na daljnji tok političkih promjena. (Šehić, 1991: 12–15) Narodno vijeće u dosta je većoj mjeri učestvovalo u provođenju ideje jugoslavenstva u odnosu na Jugoslavenski odbor, a dokaz tome jeste i uključenje Bošnjaka kao bitnog faktora tokom rada Narodnog vijeća. Bošnjaci koji su prihvatili da koncepcija državno-pravnog rješenja Bosne i Hercegovine bude tako što će se ona priključiti zajedničkoj jugoslavenskoj državi napravili su ključni potez, po kojem će se državni status Bosne i Hercegovine riješiti voljom bošnjačke većine, iako je postojala grupica onih opozicionih političara koji su se ranije izrazili protiv ove ideje. Bitan trenutak za konačno rješenje državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine desio se u Ženevi, kada se na konferenciji održanoj od 6. do 9. novembra predsjednik Srpske vlade susreo s predstavnicima Jugoslavenskog odbora i Narodnog vijeća. Ženevska deklaracija izjasnila se za ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca u nedjeljivu državnu cjelinu. Predviđala je osnivanje zajedničkog ministarstva, sa zadatkom da organizira zajedničku državu do saziva Ustavotvorne skupštine. (Petranović, 1981: 27) U Deklaraciji stoji da će ovim aktom nova država biti nedjeljiva društvena cjelina i član društva slobodnih naroda, te da granice koje su dijelile ove narode više ne postoje. Sporazumom u Ženevi, u nadležnost zajedničke vlade pripadaju: vanjska politika, pomorstvo, zajedničke finansije i vojni poslovi. Ženevska deklaracije bila je prva zajednička manifestacija Srpske vlade, Narodnog vijeća, Jugoslavenskog odbora, dakle prva zvanična manifestacija sva tri politička faktora koja su vodila zajedničku akciju za ujedinjenje. (Budisavljević, 1958: 154–155) Nakon Ženevske konvencije, postalo je izgledno da će provođenje ideje o zajedničkoj državi postati samo formalnost. Nakon konačnog usaglašavanja stavova triju političkih faktora ostalo je da se riješi pitanje Vojvodine i Crne Gore. Velika narodna skupština Srba, Bunjevaca i ostalih Slavena koji su živjeli na teritoriji Vojvodine donijela je 25. novembra 1918. u Novom Sadu rezoluciju o

priključenju Vojvodine Srbiji. Podgorička narodna skupština odlučila je krenuti istim putem dan kasnije. (Petranović, 1981: 28) Prvog decembra ostvaruje se ideja o osnivanju zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca, čime ova koncepcija ostvaruje pobjedu u odnosu na sve ostale dotadašnje koncepcije koje su se nametale kao rješenje državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine, ali i čitavog jugoslavenskog prostora. Aleksandar Karađorđević proglasio je ujedinjenje Srbije sa zemljama nezavisne države SHS u jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Time je donesena odluka oko osnovnih pitanja zajedničke države o obliku vladavine i dinastiji Karađorđevića. Formiranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. godine, koju je proglasio Aleksandar Karađorđević, označilo je preloman događaj u životu svih jugoslavenskih naroda, jer su se oni tad prvi put našli u zajedničkoj državi. Prema Mitru Todoroviću, ovom odlukom Aleksandar Karađorđević u velikoj je mjeri ojačao odbrambenu sposobnost naroda koji su bili na području tadašnje državne zajednice, (Todorović, Mitar, 2006, str. 12) što se ne može tvrditi u potpunosti jer su činjenice u kasnijem periodu ukazale da je ovakva teza bila produkt tadašnje srpske propagande. Na jedinstvenom državnom području započinjali su zajednički život narodi koji su u neposrednoj prošlosti imali različite državne sisteme i ustanove, pa se svakako nametala bojaznost da li će primjetne razlike između naroda i njihovih običaja predstavljati problem u funkcioniranju nove države. Nakon svega, konačno su otklonjene sve dileme oko državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine, a što se tiče bošnjačke politike, ona je bila saglasna s ovakvim ishodom zbog cjelokupne situacije i ratnih ishoda. Podršku zajedničkoj državi posebno je isticao reis Džemaludin Čaušević u periodu kada je srbijanska vojska ušla u Sarajevo. Početkom novembra on je priredio veliki banket u oficirskom domu. Banketu su prisustvovali oficiri srpske vojske i istaknuti predstavnici nove vlasti u Sarajevu. (Kamberović, 2011: 21) Bošnjaci, ipak, iako su podržali ovu koncepciju, ne mogu se pohvaliti nekim većim prosperitetom niti nacionalnim osvještavanjem u odnosu na raniji period. Šaćir Filandra navodi da osobina "bošnjačkog političkog bića" tokom dvadesetog stoljeća jeste neimanje nacionalnog nacrtu. Kako kaže, u ovom periodu primjetan je izostanak političkog nacrtu razvoja i razumijevanja bošnjačke ukupnosti od bošnjačke inteligencije. (Filandra, 1996: 6–7)

4. ZAKLJUČAK

Odluka političke i vjerske elite unutar Bosne i Hercegovine da podrže ideju formiranja zajedničke države Jugoslavena nije bila jednoglasna, međutim, u tom trenutku činila se kao najispravnija po bošnjački narod, a u takvoj konstelaciji političkih odnosa Bošnjaci nisu ni imali drugi izbor. S prihvatanjem ideje jugoslavenstva u ovom je periodu riješen državno-pravni status Bosne i Hercegovine,

a Bošnjaci su tako u vrlo kratkom periodu promijenili još jednu vlast. Na osnovu svih iznijetih činjenica zaključujemo da su Južni Slaveni prividno doživjeli uspjeh zbog ostvarenja velike ideje o ujedinjenju svih Jugoslavena u jednu državu u kojoj očigledno nije bilo mjesta za Bošnjake muslimane kao zaseban politički faktor i utjecajni politički subjekt u navedenim procesima. Jugoslaveni su, iako ujedinjeni, ipak u novu državu ušli s dosta nerazjašnjenih međusobnih problema, a razlike koje su bile prisutne među narodima ispoljit će se u narednom periodu između svjetskih ratova. Rješenje državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine još je jednom pokazalo neusaglašene stavove u bošnjačkoj politici kod bitnih pitanja, što nam govori o nedostatku jedinstvenog istupa i slabosti bošnjačke politike. Nedefinirani nacionalni ciljevi i neujednačeni stavovi bit će karakteristika bošnjačke politike koja će ih pratiti i tokom postojanja nove zajedničke države, a čemu su u velikoj mjeri doprinijeli pritisci od srpske, odnosno hrvatske komponente. U konačnici, državno-pravno rješenje za Bosnu i Hercegovinu nije proizašlo iz unutarnjih društveno-političkih krugova, već je potonje kreirano izvan granica Bosne i Hercegovine. Uprkos takvom slijedu događaja, jugoslovenska ideja, te Kraljevina SHS kao država dobila je širu politički i vjersku podršku među Bošnjacima muslimanima. Shodno predočenoj analizi dolazimo do zaključka kako su Bošnjaci procijenivši tadašnja geopolitička kretanja, a prije svega nakon uvida u slom Austro-Ugarske, procijenili kako je jedino logično rješenje da se priklone novoj zajedničkoj državi. Također, primijetan je stav kod političkih i vjerskih predstavnika Mehmeda Spahe i reisa Džemaludila Čauševića da daju podršku jugoslovenskoj ideji, a čemu su svakako prethodila i vješta lobiranja zagovornika ove ideje, u prvom redu dr. Antuna Korošeca. Iako su podrškom ovoj ideji Bošnjaci zakoračili u novu neizvijesnost, druge koncepcije nisu bile izvodljive u konačnici, a ni ova koju su prihvatili nije bila zadovoljavajuća za njih u konačnici.

Literatura

1. Donia J. Robert, Fine V.A. Johan. (2011). Bosna i Hercegovina: iznevjerena tradicija. Institut za istoriju Sarajevo.
2. Budisavljević, Srđan. (1958). Stvaranje države Srba, Hrvata i Slovenaca. Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti.
3. Đaković Luka. (1980). Položaj Bosne i Hercegovine u austrougarskim koncepcijama rješenja jugoslovenskog pitanja 1914-1918. Univerzal.
4. Ekmečić, Milorad. (1989). Stvaranje Jugoslavije 1914-1918 2. Prosveta.
5. Filandra, Šaćir. (1996). Savremena bošnjačka politika. Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca.

6. Filandra, Šaćir. (2023). Bošnjačka politika u XX stoljeću. Bošnjačka zajednica kulture Preporod
7. Janković, Dragoslav. (1967). Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. Godine (Savremena administracija). Izdavačko štamparsko preduzeće.
8. Kamberović, Husnija. (2009). Mehmed Spaho (1883-1939) Politička biografija. Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca.
9. Kamberović, Husnija. (2011). Hod po trnju, Sarajevo. Institut za istoriju u Sarajevu.
10. Kapidžić, Hamdija. (1958). Austro-Ugarska politika u Bosni i Hercegovini i jugoslovensko pitanje za vrijeme Prvog svjetskog rata.
11. Kazimirović, Vasa. (1990). Nikola Pašić i njegovo doba, 1845-1926. Nova Evropa.
12. Lisica, Admir. (2022). Bošnjaci pred izazovima globalnih političkih procesa: Političko stasavanje jedne nacije. Udruženje za razvoj saradnje domovine i dijaspore. <https://plus.cobiss.net/cobiss/bh/bs/bib/nubbih/51276038>
13. Matković, Hrvoje. (1998). Povijest Jugoslavije. Naklada Pavičić.
14. Mulaosmanović, Admir (2018). Kratka politička historija Bošnjaka. Simurg Media/ Internacionalni Univerzitet u Sarajevu.
15. Petranović, Branko. (1981). Istorija Jugoslavije 1918-1978 (Drugo izdanje). Nolit.
16. Slipičević, Fuad. (1957). Prvi svjetski rat i stvaranje države jugoslovenskih naroda. Veselin Masleša.
17. Šehić, Zijad. (2007). U smrt za cara i domovinu. Sarajevo Publishing.
18. Todorović, Mitar. (2006). Aleksandar Prvi – Kralj Jugoslavije 1918 – 1934. Arhiv Srbije i Crne Gore.